

Άνδρος

Η μυρωδιά του λεμονανθού Άνδρος υδρούσα, χαίρει!

ΚΕΙΜΕΝΟ:
Αντιγόνη Σδρόλια

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:
Άννα Καλαϊτζή

Πώς να προσεγγίσει κανείς την Άνδρο σε ένα μόλις ταξιδιωτικό άρθρο; Τι να πρωτοκαλύψει; Την ποικιλομορφία του εδάφους; Οι ορεινοί όγκοι του νησιού εναλλάσσονται με τις κοιλάδες των εσπεριδοειδών, οι αιμασιές των αμπελιών και των ελαιώνων κόβουν σε λωρίδες το έδαφος, η βλάστηση αποτελεί εξαίρεση στο ασκητικό και άνυδρο κυκλαδίτικο τοπίο. Οι μπαχτσέδες, τα υδάτινα αποθέματα, τα γεφύρια, τα ρείκια που φουντώνουν κι απλώνονται. Τόσοι και τόσοι τουριστικοί οδηγοί, τόσες και τόσες ξεναγήσεις. Από πού να αρχίσεις και τι καινούργιο να γράψεις; Αποφασίσαμε, λοιπόν, να πιάσουμε το νήμα της αφήγησης με οδηγό τη λογοτεχνία. Εμπειρικός, Καραγάτσης και Μαρίνα Καραγάτση, Καρυστιάνη. Αυτοί θα γίνουν οι οδηγοί μας στο οδοιπορικό αυτό. Χαλαρή η δομή λοιπόν, συνειρμική, όπως προσιδιάζει σε λογοτεχνικό αφήγημα.

«Δεν είναι ανάγκη πλέον να κρυφθώ. Είμαι στην Άνδρο. Με έφεραν εδώ τα βήματά μου. Επάνω από το πέλαγος με τα λευκά πουλιά, που έχουν σαΐτες τα πτερά των και κάνιστρα στα ράμφη τους γιομάτα αφρό». Ανδρέας Εμπειρικός – Άνδρος-Υδρούσα

Και να, εμείς, τέσσερις γυναίκες, στο ταξίδι της ανακάλυψης. Μας έφεραν κι εμάς τα βήματά μας στο αρχοντικό νησί. Η Άννα στον φακό να αποτυπώνει στιγμές, εγώ να τις συλλέγω, για να τις μετατρέψω σε λέξεις, η Κατερίνα στο τιμόνι και η Ειρήνη συνοδηγός. Ο χρόνος της άφιξής μας στο νησί εξόχως αντιτουριστικός, μέσα στην καρδιά του χειμώνα. Είναι αρχές Ιανουαρίου κι αν δεν το προδίδει ο καλός καιρός, το προδίδουν

Περίγηση

Η Άνδρος μέσα από στίχους και λέξεις ποιητικές, ένας οδηγός διαφορετικός, εκεί όπου το βήμα μας ακολουθεί τους μυθιστορηματικούς ήρωες της Καρυστιάνη, εκεί όπου το βλέμμα μας αναζητά αυτά που είδε η Μαρίνα Καραγάτση, εκεί όπου το νήμα της αφήγησης ξετυλίγεται με γνώμονα την ποίηση. Μίτος μας είναι οι στίχοι του Εμπειρικού και του Ελύτη, οδηγός μας η «Οκτάνα» και «Η Μικρά Αγγλία».

Ξερολιθιές, πεζούλες, αναβαθμίδες, πραγματικά έργα τέχνης και αγροτικής σοφίας, ταπεινά κι ανθρώπινα, καμωμένα από την ανάγκη

οι παραδοσιακές κρεμμύδες στις εξώπορτες για γούρι και καλή χρονιά. Κι όμως μέσα στο καταχείμωνο θα δεις την αλήθεια των τόπων, των τοπιών και των ανθρώπων τους. Μέσα στην ηρεμία της χειμερίας νάρκης, μακριά από τον συρφετό των τουριστών του θέρους, ξεπροβάλλει «η νήσος η έκπαγλος, η βασιλίσ του Αιγαίου, η εύανδρος Άνδρος. Η θαλερά και ауροφίλτος». (Ανδ. Εμπειρικός) Έδρα μας το ορεινό Βιτάλι, φιλοξενούμενες της Κατερίνας στην εξοχική της κατοικία, μέσα στην ηρεμία και τη γαλήνη της φύσης. Μια άλλη Άνδρος εκεί, ορεινή, πιο ταπεινή. Οι κάτοικοί του όχι εφοπλιστές, αλλά αγρότες και κτηνοτρόφοι. Πέτρινα τοξωτά γεφύρια, κεντημένοι περιστεριώνες –σωστά παλατάκια για τα πετεινά του ουρανού–, παροπλισμένοι νερόμυλοι κι ασβεστοκάμينا.

Μνημεία της αγροτικής αρχιτεκτονικής που συγκινούν με τη σοφή τεχνογνωσία των μαστόρων τους και εντυπωσιάζουν με την αρμονική ένταξή τους στο φυσικό περιβάλλον. Μνημεία που μας ταξιδεύουν στο χθες, τότε που ο προβιομηχανικός άνθρωπος μετέτρεπε σε ενέργεια για την επιβίωσή του τον αέρα, τον ήλιο και το νερό. Μονοπάτια και μικροί καταρράκτες. Σκιαγμένοι λαγοί στη διαδρομή που τους τυφλώνουν τα αιφνίδια φώτα του αυτοκινήτου. Ξεχνάς ότι βρίσκεσαι στις Κυκλάδες. Άλλη βλάστηση, λες και το Πήλιο δεν τελείωσε, αλλά απλώνει την παραφυάδα του στην Εύβοια κι από κει απλώνει κι άλλο, κι άλλο, μέχρι που φτάνει στην Βόρεια Άνδρο. Γεωγραφικά και γεωλογικά η Άνδρος είναι συνέχεια της Εύβοιας.

Στην τραπεζαρία της Κατερίνας η γλυκιά θαλπωρή είναι το κύριο συναίσθημα

«Στην εναρμόνισι της ηδονής ξεχνά κανείς τις μαστιγώσεις της βιοπάλης και της μοίρας». (Ανδ. Εμπειρικός)

Αυτές ακριβώς οι μαστιγώσεις της βιοπάλης και της μοίρας μου θύμισαν τις αιμασιές της Άνδρου. Είναι οι ξερολιθιές πραγματικά έργα τέχνης, ταπεινά κι ανθρώπινα, καμωμένα από την ανάγκη. Είναι ευθύγραμμες μαστιγώσεις του τοπίου, τιθάσευση του άγονου κι επικλινούς όγκου, επικράτηση του ανθρώπου που μοχθεί πάνω στη φύση, έτσι άγρια που είναι, έτσι που δυσκολεύει τη βιοπάλη. Μαστιγώσεις της βιοπάλης είναι και τα στήματα ανάμεσα στις αιμασιές, όρθιες πλάκες σχιστόλιθου που αρμολογούν και διακοσμούν τις ξερολιθιές, δημιουργώντας ανέλπιστα γεωμετρικά σχήματα, ανθεκτικά

στον καιρό και στον χρόνο. Τα στήματα κι οι αιμασιές δαμάζουν την άγρια φύση. Στη βορειοδυτική Άνδρο υπάρχουν τα αρβανιτοχώρια, η λεγόμενη «Αρβανιτιά», στη νότια Άνδρο επικρατεί η λατινοκρατία. Αλλού φράγκικα τοπωνύμια (Βιτάλι, Απροβάτο), αλλού σλάβικα (Ζαγορά). Ένα νησί όλο αντιθέσεις, με μια πλούσια ιστορία που αφήνει τα κατάλοιπά της παντού, ακόμη και σήμερα, και εκπέμπει την αίσθηση συνέχειας μέσα στον χρόνο. Η δύσβατη, άγονη γη, η φτώχεια και η ανάγκη, η ελάχιστη επικοινωνία μεταξύ του Βορρά και του Νότου άφησαν αποτύπωμα στην κοινωνική ζωή του νησιού. Ανδριώτισσες κοπέλες γίνονται υπηρέτριες ή παραμάνες, όπως η Μαρούλα στο ομώνυμο έργο «Η Τύχη της Μαρούλας» του Δημητρίου Κορομπλιά. Την ένωση του άγονου Βορρά

Ιδιόμορφοι και περίτεχνοι οι φράχτες ξερολιθιάς, με τις μεγάλες όρθιες πλάκες σχιστόλιθου, τα περίφημα «στήματα»

με τον Νότο την επέφερε η ναυτιλία. Οι πλοιοκτήτες άνοιξαν δρόμους στα βόρεια χωριά του νησιού, για να ναυτολογούν τα αρβανίτικα πληρώματα. Η ναυτιλία ήταν αυτή που ένωσε τους πληθυσμούς, όπως συνέβη με την εκβιομηχάνιση στα αστικά κέντρα.

«Άνδρος-Υδρούσα, Χαίρε!» (Ανδ. Εμπειρικός)

Υδρούσα είναι η Άνδρος για τους αρχαίους και για τον Εμπειρικό. Ειδικά κατά τους χειμερινούς μήνες χείμαρροι και ρέματα διακλαδώνονται. Ο Άχλας πηγάζει από το όρος Πέταλο και εκβάλλει στην παραλία Άχλα, ο Αρνιπόταμος εκβάλλει στον όρμο της Λεύκας και ο Μεγάλος Ποταμός των Λειβαδίων χύνει τα νερά του στο Παραπόρτι. Η Άνδρος φημίζεται για τις πολυάριθμες πηγές της, μια από αυτές η περίφημη Σάριζα με το θαυματοργό μεταλλικό νερό της. Υδρούσα η Άνδρος, όνομα και πράγμα.

«Η Άνδρος, από την πρώτη στιγμή που την αντίκρυσσα μου ενεποίησε εντύπωσιν αληθινού Παραδείσου. Βεβαίως και αλλού με εγοήτευσαν και με συνεκίνησαν εις την ζωήν μου ποικίλοι άλλοι φυσικοί καλλοναί, αλλά εδώ, εις την νήσον αυτήν, ησθάνθην αμεσώτερα και βαθύτερα και δια πρώτην φοράν την ποίησιν που περιέχει και αναδίδει ένα τοπίον». (Ανδ. Εμπειρικός)

Ποια θα λέγαμε ότι είναι τα στοιχεία αυτού του παραδείσου; Θα μείνουμε μόνο στη Χώρα, αλλιώς ο κατάλογος θα ήταν ατελείωτος. Αρχικά ο φάρος Τουρλίτης, αγέρωχος πάνω στη βραχονησίδα μέσα στη θάλασσα, σαν κερί σε μανουάλι. Σήμα κατατεθέν της Άνδρου, μοναδικό γλυπτό της φύσης, πολυφωτογραφημένος, μέχρι και δικό του γραμματόσημο έχει στα ΕΛΤΑ στη σειρά γραμματοσήμων «Φάροι της Ελλάδας». «Πυρσός λαμπρός του υπερέτατου φαροδείκτου» (Άνδρέας Εμπειρικός, «Οκτάνα»), ο Τουρλίτης

Σκληρή
αγροτική ζωή
στα ορεινά

Κλεφτή ματιά προς τον φάρο Τουρλίτη που στέκεται αγέρωχος πάνω στη βραχονησίδα, σαν κερί σε μανουάλι

Άγιε Νικόλα φύλαγε κι αγιά Θαλασσινή... (Ν. Καββαδίας)

δείχνει τον δρόμο και γίνεται σημάδι ελπίδας και προσανατολισμού. Έπειτα η Παναγιά Θαλασσινή ή αλλιώς Αγιά Θαλασσινή, γραφικό εκκλησάκι χτισμένο πάνω στον βράχο της Πλακούρας, μέσα στη θάλασσα, στην είσοδο της Χώρας, προστάτιδα των ναυτικών. Στο απίστευτα γραφικό αυτό μέρος παρακολουθήσαμε την τελετή των Θεοφανείων, καθώς εκεί κατέληξε η πομπή που ξεκίνησε από τον ναό της Παναγίας, πέρασε από τον κεντρικό δρόμο με τη συνοδεία της Φιλαρμονικής και των αρχών του τόπου και κατηφόρισε στην προκυμαία της Αγίας Θαλασσινής. Καΐκια και φουσκωτά κι ιστιοπλοϊκά του Ναυτικού Ομίλου Άνδρου, ετοιμοπόλεμοι κολυμβητές, καπνογόνα και καραμούζες, έδωσαν αρχικά καταναυκτικό κι ύστερα πανηγυρικό τόνο στην τελετή.

Άγιε Νικόλα φύλαγε κι αγιά Θαλασσινή (Νίκος Καββαδίας, «Θεσσαλονίκη»), η Παναγία της απαντοχής, διαχρονικό καταφύγιο των ναυτικών και εναπόθεση ελπίδας των οικείων τους. «Σφριγηλά αρχέτυπα», κατά τον Εμπειρικό, είναι τα χωριά και οι παραλίες του νησιού. Επισκεφτήκαμε το χωριό Στενιές, εξόχως ναυτικό χωριό, αμφιθεατρικό, με περιποποιημένα, αλλά άδεια, λόγω της εποχής, σπιτία. Το περπατήσαμε σχεδόν εκκενωμένο μέσα στο καταχείμωνο, χορτάσαμε πορτοκάλια και μανταρινία από τις αυλές, ξεκουραστήκαμε στον Άγιο Γεώργιο, βρήκαμε το σπίτι όπου γυρίστηκαν σκηνές από την ταινία του Παντελή Βούλγαρη, εκεί όπου έγινε ο γάμος της Μόσχας με τον Σπύρο. Mas τράβηξε την προσοχή

**Καΐκια και ιστιοπλοϊκά,
ετοιμοπόλεμοι κολυμβητές,
καπνογόνα και καρραούζες,
δίνουν έναν τόνο πανηγυρικό και
κατανυκτικό συνάμα**

Το χωριό Στενιές, εξόχως ναυτικό, αμφιθεατρικό, με περιποιημένα, αλλά άδεια, λόγω της εποχής, σπίτια

Το σπίτι όπου γυρίστηκαν σκηνές από την ταινία του Παντελή Βούλγαρη, εκεί όπου έγινε ο γάμος της Μόσχας με τον Σπύρο

Ο πύργος του Μπίστη στην είσοδο του χωριού, ψηλός και τετράγωνος, αρχιτεκτονικό κατάλοιπο ένδοξου παρελθόντος

μια σειρά από παράλληλες οριζόντιες γραμμές σε όλη την επιφάνεια του σοφά, στο εξωτερικό πολλών σπιτιών. Είναι τα «σαρδελώματα», τυπικό διακοσμητικό στυλ σε πολλά παραδοσιακά σπίτια της Άνδρου. Ο πύργος του Μπίστη στην είσοδο του χωριού, ψηλός και τετράγωνος, αποτελεί αρχιτεκτονικό κατάλοιπο ένδοξου παρελθόντος. Εκεί συνεδρίασαν οι 28 Φιλικοί της Άνδρου, για να αποφασίσουν τη συμμετοχή του νησιού στην Επανάσταση. Η σάλα τού πρώτου ορόφου έχει χωρητικότητα τριακοσίων ατόμων. Η θέση του πύργου στρατηγική και η θέα απροσμέτρητη. Τέτοια δημιουργήματα άντεξαν στη μνήμη, ωστόσο, αν δεν διασωθούν, η ήττα τους από τον φθοροποιό χρόνο είναι δεδομένη και προδιαγεγραμμένη.

«Καμιά κλεψύδρα δεν μπορεί
Στην νήσο αυτή να εξαντλήση
Την άμμο της πιο μικρής ακόμη ακρογιαλιάς».
Ανδ. Εμπειρικός, «Αι γενεαί αι πάσαι ή η σήμερον
ως αύριον και ως χθες»

«Σφριγηλό αρχέτυπο» παραλίας είναι η
παραλία στο Βιτάλι. Με βοτσαλάκι ψιλό που
δεν σε τυφλώνει όταν έρχονται τα μελτέμια
του Αυγούστου, με νερά διάφανα και βαθιά,
με σκιά που σου εξασφαλίζει ο μεγάλος
βράχος, καθώς και πολλά μικρά βραχάκια για
βουτιές αρχαρίων και προχωρημένων. Και
με μια εκκλησίτσα, ως απαραίτητο ντεκόρ, να
εποπτεύει τον χώρο. Όμως το κρυφό μυστικό
της παραλίας το ξέρουν λίγοι: αριστερά
της εκκλησίτσας, πίσω από τον βράχο,
βρίσκεται μια μικρούλα, κρυφή κρυφούτσικη
παραλιούλα που κώνεται μέσα σε σπηλιά
μαγική.

Τα μονοπάτια

«Ήτο η νήσος-αγαλλίασις, η νήσος-ευφροσύνη,
όπου ο ρεμβάζων εις την στροφήν ενός μονοπατιού
δύναται συχνά να μαγευθή από εν πέταγμα αφνιδιον
σμήνους πολλών περιστερών, εν δόξη και θριάμβω
ιπταμένων...» (Ανδρέας Εμπειρικός, «Ο Μέγας
Ανατολικός»)

Άνδρος είναι και τα μονοπάτια της. Για
την ακρίβεια, το νησί διαθέτει ένα δίκτυο
πεζοπορικών διαδρομών που ξεπερνά τα
300 χιλιόμετρα σε μήκος, από τα οποία
προσβάσιμα είναι περίπου τα 200. Μονοπάτια
που χαρακώνουν το νησί κι είναι ευλογία να
τα περπατάς. Ειδικά κάτω από τον πλούσιο
κι ανέλπιστο χειμωνιάτικο ήλιο. Η Όλγα
Καραγιάννη, η ψυχή του εγχειρήματος
«Andros Routes», μαζί με εθελοντές, έχει
αναλάβει τη συντήρηση και ανάδειξη των
παλιών πεζοπορικών διαδρομών, παράλληλα
με την καταγραφή της προφορικής ιστορίας
που τις πλαισιώνει. Στόχος τους είναι η
επανάχρηση και βιώσιμη αξιοποίηση των
παλιών μονοπατιών, καθώς και η ευρωπαϊκή
πιστοποίηση ολόκληρης της Άνδρου ως
πεζοπορικού προορισμού.

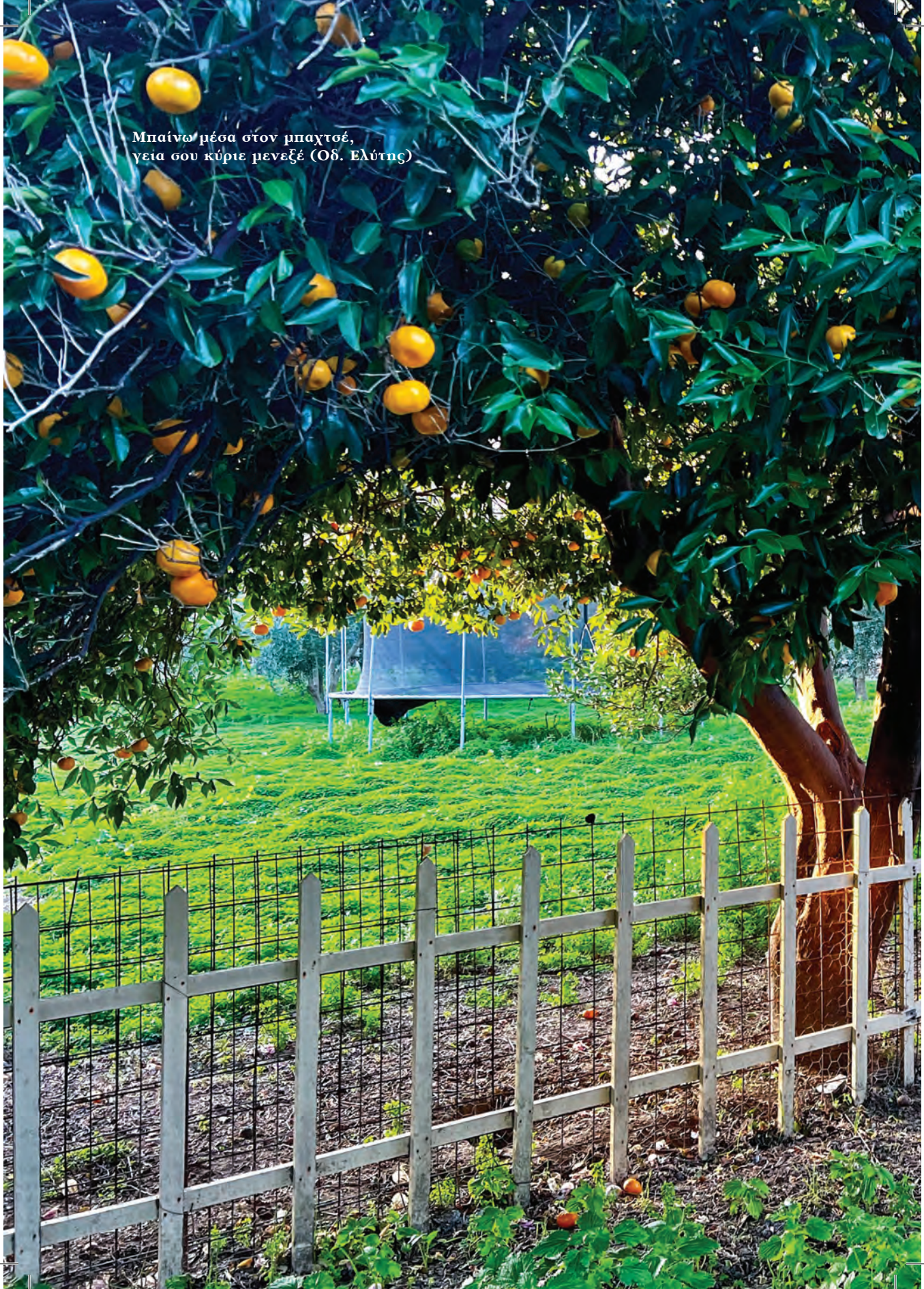
Οι μπαχτσέδες

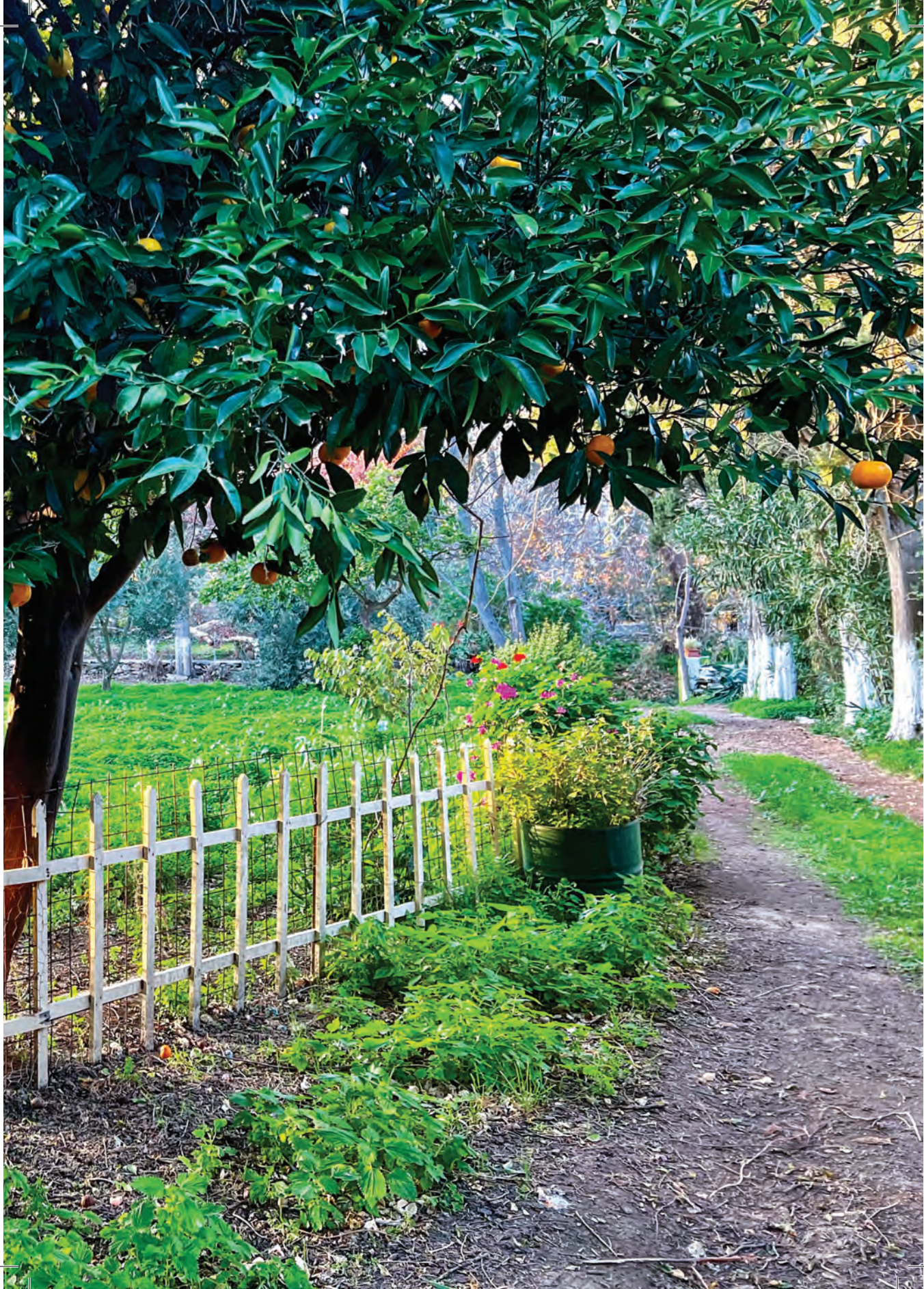
«Ξαφνικά μου φάνηκε πως έπεφτα [...] μέσα
σ' έναν μπαχτσέ της ιδιαίτερας μου πατρίδος
Άνδρου, όπου, την άνοιξη, οι ανθισμένες λεμονιές
σκορπούν τα μύρα τους, με τόσην επιμονή και
τόσον έντονα, που πλημμυρίζουν, όχι μόνον τον
αέρα, αλλά και τα πιο ερμητικώς κλειστά δωμάτια,
και τα πιο βαθειά σεντούκια και συρτάρια, κάτω
από τα μακρουλά και στρογγυλά κυπαρισσένια
βορδωνάρια».

Ανδρ. Εμπειρικός, «Γραπτά ή προσωπική
μυθολογία», Η Μανταλένια, εκδ. Άγρα

Σε έναν τέτοιο μπαχτσέ βρεθήκαμε, αυτόν
της Έφης Ραπτάκη που μας σκλάβωσε με
τη φιλοξενία και τη δοτικότητα της. Ένας
μπαχτσές νοικοκυρεμένος, με τα ζαρζαβατικά
του, τα εσπεριδοειδή, τα κοτέτσια και τα κάθε
είδους αγαθά για φιλέματα. Αν η Άνδρος
ήταν μурωδιά, θα ήταν αυτή του λεμονανθού
με τη σπιρτάδα των εσπεριδοειδών και το
τσούξιμο στα μάτια. Αν η Άνδρος ήταν εικόνα,
θα ήταν το άνθος της λεμονιάς σε βαζάκι,
γλυκό του κουταλιού εκλεκτό και δυσεύρετο
εκτός εποχής, σεβριρισμένο σε γυάλινο
λεπτοφτιαγμένο πιατάκι, σαν δαντέλα από
γυαλί. Ο λεμονανθός είναι το πιο ακριβό
γλυκό. Απαιτεί κόπο και τρόπο για την
παρασκευή του, καθώς τον Απρίλη πρέπει
να μαζέψεις άνθη λεμονιάς, πορτοκαλιάς ή
νερατζιάς ή ακόμη και παμπιλονιάς. Εξ ου και
όλη η σπιρτάδα. Είναι συνταγή παραδοσιακή
της Άνδρου, το γλυκό της χαράς για το
«καλώς όρισες» των αγαπημένων, μαζί με τα
αμυγδαλωτά και τα σκαλτσούνια. Άλλωστε
από το λεμόνι ξεκίνησαν όλα. Το λεμόνι ήταν
το κατ' εξοχήν αρχικό εξαγωγίμο προϊόν του
νησιού, αυτό που αποτέλεσε το έναυσμα για
τα μεγάλα θαλασσινά ταξίδια. Η γαστρονομική
παράδοση του νησιού είναι ένα μείγμα
τοπικών συνταγών και κοσμοπολίτικων
επιρροών από τους ταξιδευτές νησιώτες. Όλα
αυτά θα τα βρεις στα όμορφα παντοπωλεία,
όπως στο παντοπωλείο Ευ-Άνδρος στη
Χώρα. Η τοπική επιχείρηση Ευ-Άνδρος,
αξιοποιώντας τα αδιάθετα λεμόνια από τα

Μπαίνω μέσα στον μπαχτσέ,
για σου κύριε μενεξέ (Οδ. Ελύτης)

Το όνομα της οικογένειας Ερπειρίκου υπάρχει παντού, από εμβληματικά κτήρια ως ταπεινές κρήνες

Μπαλκόνια και παράθυρα με θέα

Παραδοσιακά κρεμμύδα στην εξώπορτα για γούρι και καλή χρονιά

Άδεια τα σοκάκια της Χώρας τον Γενάρη

Λειβάδια και τα γειτονικά χωριά, παράγει χειροποίητη συμπακνωμένη λεμονάδα σε δύο παραλλαγές: μια με ζάχαρη και μια με ξύσμα τζίντζερ και χυμό σταφυλιού.

«Ήτο η νήσος των θαλασσιών θρύλων και των πλουσιών σεραμαγιών, η νήσος όπου ανθεί η λεμονέα, το γιασεμί και η ροδιά, όπου οι κυπάρισσοι δεν στέκουν απλώς ως σιωπηλοί φρουροί, αλλά λογχίζουν τον ουρανό με περιπάθειαν, με ηδυπάθειαν, ως ένθεοι νεάνιδες ή κορυφαίαι αμαζόνες».

Ανδρ. Εμπειρικός, «Ο Μέγας Ανατολικός», εκδ. Άγρα

Οι Εμπειρικοί

«... βρισκόμουν στο Νειμπορειό, σε μια αμμουδιά της Άνδρου, όχι μακριά απ' τις Πλακούρες, την συνοικία του λιμένος, όπου, όπως και στην άλλη εκείνη συνοικία, την Ρίβα, στέκουν σιωπηλά, σαν άγρυπνοι φρουροί της μυθικής γοητευτικής για μας πατρίδος μας, το ένα κοντά στο άλλο, τα Εμπειρικάϊκα – δηλαδή τα σπίτια των Εμπειρικών–, των οποίων η παλαιά και ισχυρά οικογένεια, καπετάνεψε και καπετανεύει πάντα την μοίρα του ωραίου νησιού».

Ανδρ. Εμπειρικός, «Γραπτά ή προσωπική μυθολογία», Η Μανταλένια, εκδ. Άγρα

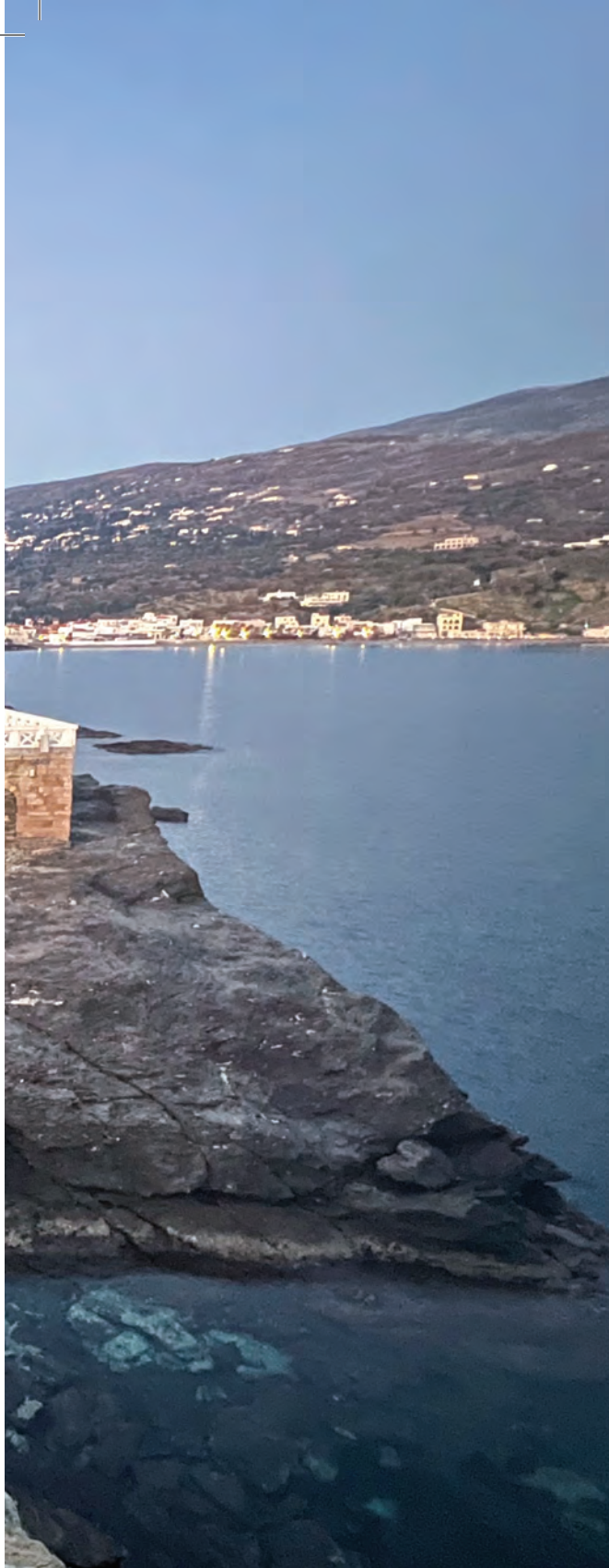
Δυστυχώς, αυτά τα «σιωπηλά Εμπειρικάϊκα» στη Ρίβα και την Πλακούρα είναι πια κατεστραμμένα από τους βομβαρδισμούς του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ακούς το όνομα «Εμπειρικός» κι ο νους σου κάνει διπλούς συνειρμούς: την ελληνική ναυτοσύνη και την ποίηση. Γενάρης της οικογένειας ο Λεονάρδος Μπυρικός ή Μπειρικός, με χιώτικη καταγωγή, που εγκαταστάθηκε στην Άνδρο το 1765. Ανέκαθεν οι Εμπειρικοί κι η θάλασσα είχαν σχέσεις άρρηκτες. Ακόμη και σήμερα πολλά μέλη της οικογένειας διατηρούν ναυτιλιακές επιχειρήσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Εμπειρικός όμως είναι και ο ποιητής Ανδρέας (1901-1975). Ίσως από ειρωνεία της τύχης, ίσως από άλλες συγκυρίες, από τα πολλά σπίτια της οικογένειας των Εμπειρικών στην Άνδρο

κανένα δεν περιήλθε στην κατοχή του ποιητή, καθώς όλη η πατρική περιουσία είχε ήδη εκποιηθεί από το 1935. Ο ποιητής, όμως, αγάπησε την πατρώα γη και την έκανε μούσα του. Από τα πέντε του χρόνια και, με μια διακοπή κατά τον Α΄ Παγκόσμιο, ως τα δεκαεννιά του επισκέπτεται τα καλοκαίρια την Άνδρο. Η μετέπειτα πολύχρονη απουσία του Εμπειρικού από το νησί οφείλεται στην αποδημία του στο εξωτερικό, αλλά, κυρίως, στις διακυμάνσεις που παρουσίασαν έκτοτε οι σχέσεις με τον πατέρα του. Ως ταξιδευτής κι επιστροφεύς ξαναγυρίζει στην Άνδρο στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια κλείνοντας τη δεύτερη ανδριώτικη περιόδό του με τον ενταφιασμό του πατέρα του. Σε ξενοδοχεία της Χώρας ολοκλήρωσε τις 1.700 χειρόγραφες σελίδες του μυθιστορημάτος του Μέγας Ανατολικός. Το 1953, με τη δεύτερη σύζυγό του, Βιβίκα Ζήση, ξαναέρχεται στο νησί σε εποχές λιγότερο τουριστικές, μέρες φθινοπώρου και άνοιξης, δείχνοντας προτίμηση στο Μπασιό. Τη συλλογή Οκτάνα την ολοκλήρωσε στην Άνδρο, διαμένοντας άλλοτε στο ξενοδοχείο «Κρίνος» –θερινό σημείο συνάντησης της ελληνικής διανοήσης– κι άλλοτε στο ξενοδοχείο του Μάνεση στο Κόρθι. Η ακτινοβολία, η αρχοντιά και η αίγλη του νησιού λειτουργούσε σαν μαγνήτης για καλλιτέχνες και διανοούμενους της εποχής, ανάμεσά τους ο Ελύτης και ο Καραγάτσης. Οι πιο γνωστές φωτογραφίες του Ελύτη είναι τραβηγμένες στην Άνδρο, το 1979. Τις βρίσκουμε στο αρχείο της Μαρίνας Καραγάτση, σε λήψεις του ποιητή και μεταφραστή Στρατή Πασχάλη. Ο τελευταίος περιγράφει τη σχέση του με τον Οδυσσέα Ελύτη:

«Μια φορά, στην Άνδρο, Μάρτιο μήνα, τις μέρες των Χαιρετισμών, φύσαγε το μελέμι και η θάλασσα ήταν βαθυσκότεινη, γεμάτη άσπρα γένια του Ποσειδώνα. Στάθηκε σ' ένα τοιχάκι και μου είπε: “Μα γιατί με κατηγορούς ως νεορομαντικό; Ορίστε, είναι πραγματικότητα!”. Κι έδειξε το Απέραντο Γαλάζιο που σπαρταρούσε γεμάτο μεγαλοπρέπεια».

Η Καμάρα ενώνει
την πλατεία
της Ρίβας
με το Κάστρο

Εκτός από την ποιητική αποτύπωση του πατρικού νησιού, ο Εμπειρικός με τις φωτογραφίες του απαθανάτισε κτίρια και τοπία, ζώα, λουόμενους, πορτρέτα λαϊκών ανθρώπων ή αστών, στιγμιότυπα από τον οικογενειακό του βίο, με τέτοια φυσικότητα που αποδεικνύει πως οι Ανδριώτες τον αντιμετώπιζαν σαν δικό τους. «Χάρη σ' αυτήν την οικειότητα», τονίζει ο Σταθάτος, επιμελητής της έκθεσης φωτογραφιών του Ανδρέα Εμπειρικού με αφορμή τον εορτασμό 100 χρόνων από τη γέννησή του, «το φωτογραφικό ψηφιδωτό που συνέθεσε, θέλγει κι ενημερώνει μισό αιώνα μετά». Η Άνδρος είναι εν τέλει η Ιθάκη του ποιητή, ο τόπος που ενταφίασε τον πατέρα του, αλλά και ο τόπος όπου φέρνει το 1958 τον γιο του, Λεωνίδα, γράφοντας:

«Φέρνω στην Άνδρο το παιδί μου. Το όνομά του είναι Λεωνίδας. Είναι γερό και πράο. Η ημέρα είναι πανηγυρική. Ο ήλιος λάμπει. Ο αήρ μυρίζει από ανθούς πορτοκαλιάς και λεμονιάς. Το πέλαγος φρικιά. Κορδαλλοί διασχίζουν τον αιθέρα. Η νήσος αγάλλεται. Η καρδιά μου σκιρτά. Εις την ψυχήν μου τρίζουν και ηχούν βοερά πτερά μεγάλων αρχαγγέλων. Αίφνης από τα σπλάχνα μου ανέρχεται μία φωνή και μέσα σε φως απόλυτον κραυγάζω: Άνδρος-Υδρούσα, Χαίρε!».

Η ναυτοσύνη

Η Άνδρος είναι συνώνυμη της ναυτοσύνης και όλων όσα την ακολουθούν. Η ναυτοσύνη είναι ξέχειλη παντού. Είναι το κλειδί της κατανόησης του νησιού. Τα ονόματα των πλοιοκτητών και των εφοπλιστικών οικογενειών κατακυριεύουν τον χώρο, όπως παλιότερα, την εποχή της ακμής, κατακυριεύαν τα πελάγη. Δεν είναι τυχαίο πως το πρώτο ελληνικό ατμόπλοιο, ονόματι «Σκαρμαγκάς», συμφερόντων Εμπειρικού, νηολογήθηκε στην Άνδρο. Η διορατικότητα των πλοιοκτητών που επένδυσαν έγκαιρα στην ατμοκίνητη ναυτιλία έφερε τον πλούτο στο νησί, αλλά και τη μοναξιά των ανδρών στις θάλασσες και την ακόμη μεγαλύτερη μοναξιά των γυναικών που τους περιμένουν στη στεριά. Έφερε τους πολλαπλούς αποχαιρετισμούς, τις πολλαπλές

Η Καριάρα, σημείο αναφοράς της Χώρας της Άνδρου

Ο Αφανής Ναύτης του Μιχ. Τόμπρου στην πλατεία της Ρίβας αποχαιρετά και συμβολίζει τους συνεχείς αποχαιρετισμούς και το άλγος του νόστου

αναχωρήσεις και αρκετά σπίτια λαβωμένα από ναυάγια. Το μνημείο του Αφανούς Ναύτη του Μιχάλη Τόμπρου στην πλατεία της Ρίβας, σε περίοπτη θέση, αποτελεί τοπόσημο της Άνδρου. Ένα λουλούδι κι ένα ψάρι συνυπάρχουν ζωγραφισμένα στην πέτρα, στον βράχο που ανεμοδέρνεται στα κύματα μπροστά στο πέτρινο γεφύρι, την Καριάρα. Ακόμη και στο νεκροταφείο της Χώρας η ναυτοσύνη καπετανεύει: μαρμάρινες άγκυρες, ακίνητα σκαλιστά ατιμόπλοια αγκυροβολημένα στην τελευταία κατοικία του τεθνεώτος, μνημειώδεις κατασκευές ως οικογενειακοί τάφοι ναυτικών οικογενειών, μαυσωλεία μινιατούρες. Μια υπαίθρια γλυπτοθήκη,

η πέτρινη μνήμη του νησιού. Μπαίνοντας στο νεκροταφείο σε υποδέχεται καθιστός σταυροπόδι ένας άνδρας, της οικογένειας Μωραϊτή, στην τελευταία και αιώνια κατοικία του. Οι επιτύμβιες επιγραφές σε κάνουν να προβληματιστείς για τα επίγεια.

«Ανδρὴ γαίῃ μιν ἐξέθρευνεν Ὠγηνοῦ δῶμασι ξενίης τετύχηκε» (Ἡ γῆ τῆς Ἄνδρου τον ἐθρέψε, στα δῶματα τοῦ Ὠκεανοῦ βρήκε φιλοξενία). «Πατρῶα γῆ, γεννήτρα μου, στερνό μου ἀραξοβόλι». Ὁ τὰδε εδαπάνησεν... Μέγας ευεργέτης ὁ δείνα... Δωρηταὶ οἱ τὰδε καὶ οἱ δείνα... Ἄραγε τι ἄλλο σου προσφέρει τὴν ἀθανασία παρὰ τὸ ἔργο σου ἢ μια δωρεὰ στὴ γενέθλια γῆ;

Νεκροταφείο της Χώρας, μια υπαίθρια γλυπτοθήκη, η πέτρινη μνήμη του νησιού. Μαρμάρινες άγκυρες, ακίνητα σκαλιστά ατμόπλοια αγκυροβολημένα στην τελευταία κατοικία του τεθνεώτος, μνημειώδεις κατασκευές ως οικογενειακοί τάφοι ναυτικών οικογενειών, μαυσωλεία μινιατούρες.

Ψηλοί και ογκώδεις
βράχοι περιβάλλουν
την παραλία Συνετί και
της χαρίζουν σπάνια
και άγρια ομορφιά

Η Μικρά Αγγλία

Φήμες λένε πως η φράση «Μικρά Αγγλία» είναι υποτιμητική περιφράση του Καραγάτση για το νησί και πως δεν ήταν γνωστός ο χαρακτηρισμός αυτός πιο πριν. Βέβαια, από τα τέλη του 19ου αιώνα έως την εποχή του Μεσοπολέμου, η αστική τάξη του νησιού προσπαθούσε να μιμηθεί την κραταιά Αγγλία της εποχής στον τρόπο οργάνωσης και στην κοινωνική συμπεριφορά. Το Λονδίνο ως εφοβλιστικό κέντρο ήταν στο επίκεντρο των συζητήσεων, ενώ η Λέσχη των Ανδρών λειτουργούσε ως αστικό κλαμπ κατά τα αγγλοσαξονικά πρότυπα. Η Μικρά Αγγλία της Ιωάννας Καρυστιάνη είναι μια ιστορία με ναυτικό φυλλάδιο, με θαλασσοδαρμένους άντρες και θαλασσοφαγωμένες γυναίκες, με το λευκό δίπατο σπίτι και το λεπτό ταβάνι του που πρόδιε τους ήχους του απάνω σπιτιού στο κάτω σπίτι, ήχους ερωτικών, με μια μονοπατωσιά που ρήμαξε ζωές. Η «Μικρά Αγγλία» του Παντελή Βούλγαρη είναι μια ταινία που ψυχογραφεί τη νησιώτικη κοινωνία και τους κώδικές της. Τόσο το βιβλίο όσο και η ταινία καταγράφουν την περιπέτεια της περιπλάνησης στα βράχια της ναυτικής παράδοσης, στην κοινωνία του επικίνδυνου βιοπορισμού, στην κοινωνία της απαντοχής και της διαρκούς εναγώνιας προσμονής.

«Το πρώτο ραντεβού ήταν κάτω στο γεφυράκι, πίσω από τα πλατάνια και τις αγριοσυκιές, απομεσήμερο κι η Όρσα είχε τη δικαιολογία ότι πήγαινε για πεπονόφλουδες, καρπουζιόφλουδες, αγγουρόφλουδες στο κοτέτσι του νεκροθάφτη που τους έδινε τα παραπανίσινα αβγά...»
Ιω. Καρυστιάνη, «Μικρά Αγγλία», εκδ. Καστανιώτη

Σκηνή πρώτη, στην παραλία στο Συνετί. Εκεί συναντιούνται οι δυο ερωτευμένοι, Όρσα και Σπύρος. Εκεί βρίσκονται τα άγρια βράχια που πάνω τους περπατά ξυπόλητη η Όρσα, εκεί ο Σπύρος τής χαρίζει το κουταλάκι που το κύμα ξέβρασε, εκεί και η βραχοσπηλιά τους. Location manager ως συνεργάτης της

ταινίας ο Βαγγέλης Λουκίσας, η ψυχή της Κινηματογραφικής Λέσχης, πανταχού παρών με το ποδήλατό του στο ταξίδι μας στην Άνδρο. Σε κάποια σκοτεινή αίθουσα, πριν από χρόνια, παρακολουθώντας την ταινία του Βούλγαρη, άκουσα κάποια σχόλια από τα πίσω καθίσματα, στη σκηνή που οι δυο αδερφές, η Όρσα και η Μόσχα, με τα κιμονό κουβεντιάζουν κι αγναντεύουν τη θάλασσα: «Μα αυτά δεν γίνονται!». Η αντίδρασή μου ήταν άμεση. «Φυσικά και γίνονται!». Δεν υπάρχει κόρη ή γυναίκα ναυτικού που να μην έχει κιμονό στην ντουλάπα της. Αυτά οι στεριανοί δεν τα αντιλαμβάνονται. Γι' αυτό και ένιωσα απόλυτη οικειότητα με τον τόπο και τους ανθρώπους του ως κόρη ναυτικού και εγγονή σφουγγαρά. Η Ελλάδα των νησιών δεν έχει σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα. Οι οικογενειακές σχέσεις στα ναυτικά μέρη είναι τελείως διαφορετικές, έως και ανεξήγητες για τους στεριανούς. Με γράμμα ή τηλεγράφημα ο μπαρκαρισμένος μαθαίνει τις αλλαγές στη ζωή της οικογένειάς του. Όταν επιστρέφει ο πατέρας στο σπίτι ύστερα από πολύμηνο μπάρκο, είναι ένας άγνωστος. Κι ώσπου να εξοικειωθεί με τα παιδιά του, ξαναμπαρκάρει και τα ξαναβλέπει σε κάποιο άλλο αναπτυξιακό στάδιο, έχοντας χάσει τις αλλαγές του μεγαλώματος των παιδιών του. Συχνά ο πατέρας συναντά τον γιο στο μπάρκο. Και τότε δομεί τη σχέση του μαζί του.

«Όλα είχαν συμβεί όπως ακριβώς τα είχε επιθυμήσει. Ραντεβού κρυφά, τοποθεσίες ερημικές, λόγια απόρρητα, δικαιολογίες περίτεχνες, παραφορά και μικροπανικός».
Ιω. Καρυστιάνη, «Μικρά Αγγλία», εκδ. Καστανιώτη

Και σε άλλα έργα της Καρυστιάνη στο φόντο ή στο παρασκήνιο υπάρχει η Άνδρος. Στο Σουέλ, βουβό κύμα του ωκεανού, είναι Ανδριώτης ο καπετάνιος, που παραμένει πεισματικά στο καράβι του αρνούμενος να βγει στη στεριά χωρίς τα μάτια του. Στις «Νύφες» το πρώτο πλάνο γυρίστηκε στις αιμασιές, στις ξερολιθιές, στα στήματα της

Το νσί της αστικής αρχιτεκτονικής, με τα περίφημα αρχοντικά
Παρατηρώντας τη ζωή μέσα από την Πορτάρα ή Οξώπορτα του Κάτω Κάστρου

Άνδρου, αν και για τις ανάγκες του σεναρίου υποτίθεται ότι βρισκόμαστε στη Σαμοθράκη. Σε κάθε περίπτωση πάντως όποιος πνίγηκε, το μετάνιωσε.

Πολιτιστική ζωή Ο Καραγάτσος, η Νίκη και η Μαρίνα

«Βλέπεις το σπίτι με τα καφέ παντζούρια πάνω από την αποβάθρα; Είναι το σπίτι μας. Το έχτισε ο προπάππος μας, ο καπετάν Κλεάνθης Πολέμης. Εκείνη η αμμουδιά είναι ο Νειμποριάς. Εκεί θα πηγαίνουμε για μπάνιο. Και το βράδυ θα βολτάρεις με τις φίλες σου στην Αγορά».

Αυτά έδειχνε η Νίκη Καραγάτση στην κόρη της, Μαρίνα, καθώς το θρυλικό ατμόπλοιο «Μοσχάνθη» έφτανε στο λιμάνι της Χώρας το 1946. Είναι η Μαρίνα Καραγάτση, το

«ευχαριστημένο», όπως την αποκαλούσε η ανδριώτισσα Λασκαρώ, υπηρέτρια του σπιτιού. Η «Μαρίνα των Βράχων» του Ελύτη; Ίσως ναί. Ίσως πάλι όχι, καθώς δεν βγαίνουν οι χρονολογίες. Το ποίημα των «Προσανατολισμών» γράφτηκε πίσω, στα 1940, όταν η κόρη του Καραγάτση ήταν ακόμα νήπιο. Ωστόσο, θα είχε τόση σημασία η ταύτιση του ποιητικού υποκειμένου με ένα πραγματικό πρόσωπο; Οι ποιητικοί στίχοι γρήγορα ανεξαρτητοποιούνται από την αφορμή της γέννησής τους και αφορούν πλέον όλους όσους είναι σε θέση να αφεθούν στο άγγιγμά τους. Όπως συμβαίνει, άλλωστε, και με κάθε μορφή τέχνης.

«Έχεις μια γέυση τρικυμίας στα χείλη. Μα πού γυρίζεις;» (Οδυσσεάς Ελύτης, «Η Μαρίνα των βράχων»)

«Στο σπίτι αυτό γεννήθηκε η ζωγράφος Νίκη Καραγάση (1914-1986), κόρη του Λεωνίδα και της Μίνας Καρυστινάκη». Αυτό λέει η μαρμάρινη ένθετη επιγραφή πάνω από την εξώπορτα του παραθαλάσσιου αρχοντικού της οικογένειας Καρυστινάκη, με φόντο την Αγία Θαλασσίνη. Η Νίκη, σπουδαία ζωγράφος, στη σκιά του συζύγου της Καραγάση, περιγράφεται από όσους τη γνώρισαν ως μελαγχολική κι ευαίσθητη, να ζωγραφίζει τοπία σιωπηλά και θαμπά, το Νειμοριό και την Αγία Θαλασσίνη. Το 1987, μετά τον θάνατο της Νίκης Καραγάση, ο Τσαρούχης έγραψε για τη ζωγράφο: «Η ζωγραφική της ήταν απλή, αλλά η συνάντησή της με τα πράγματα ήταν μοναδική. Ζωγράφιζε την πρώτη συνάντηση με τα πράγματα και απέδιδε τη γοητεία τους που είναι η βάση της ζωγραφικής και κάθε βαθειάς πίστης». Σ' αυτό το σπίτι μπήκαμε κι εμείς. Πήραμε την άδεια από την οικογένεια και εισχωρήσαμε σε άδεια λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά. Σπίτι τρίπατο που αγναντεύει στη θάλασσα. Αρχοντικό με τα όλα του. Μπαίνεις και νομίζεις ότι κρυφακούς συζητήσεις, νιώθεις ένα δέος, κάποια αντικείμενα σου φαίνονται ανεξήγητα οικεία. Τα πρόσωπα στις οικογενειακές φωτογραφίες και οι μυθιστορηματικοί ήρωες συμπλέκονται και σε καλωσορίζουν. Τα κάδρα, οι πίνακες, τα χρηστικά και διακοσμητικά αντικείμενα ζωντανεύουν περασμένες εποχές. Κι όταν άνοιξαν τα παράθυρα του πάνω ορόφου, στο αστικό σαλόνι, κάθε κάδρο, ακόμη και του πιο διάσημου ζωγράφου, έδειχνε να ωχριά μπροστά στη φυσική θέα, στην αντίθεση γαλάζιου και λευκού κάτω από τον γενναριότικο ήλιο. Κατεβήκαμε μαγεμένες τους ορόφους και οδηγηθήκαμε στο «αυλιδάκι», μια μικρή κρυφή αυλίτσα, σκέτη νοστιμιά, που έχει ακούσει πράγματα και θάματα, καβγάδες και συμφιλιώσεις, οικογενειακά μυστικά, λογοτεχνικές ιδέες και σχέδια καλλιτεχνικά. Όσοι έχουν παρακολουθήσει την εξαιρετική θεατρική παράσταση «Το Ευχαριστημένο» (σε σκηνοθεσία του Δημήτρη Τάρλου, γιου της Μαρίας και εγγονού του Καραγάση) εύκολα θα αναγνωρίσουν σε αυτό το «αυλιδάκι» τον

σκηνοθετικό παράδεισο, εκεί όπου τα νεκρά μέλη της οικογένειας, συμφιλιωμένα πλέον, αναπολούν το παρελθόν και σχολιάζουν την απόφαση της Μαρίας να γράψει βιβλίο για κείνους (Μαρίνα Καραγάση, «Ευχαριστημένο ή Οι δικοί μου άνθρωποι», Αγρα, 2008). Λένε οι ντόπιοι πως ο Καραγάσης γνώριζε επιφανειακά την Άνδρο, μέσω της συζύγου του Νίκης. Η θεσσαλική, καμπίσια καταγωγή του δεν του επέτρεψε να κατανοήσει βαθιά τη νησιώτικη κοινωνία, γι' αυτό και κάποιοι θεωρούν προβληματική τη σχέση του με το νησί. Ωστόσο όλα λειαίνονται στο παραδεισένιο «αυλιδάκι» και στις σελίδες της λογοτεχνίας.

Η Χώρα σήμερα και ο πολιτισμός της

«Ο Έλλην ποιητής ακουμβών επί της κουραστής του Μεγάλου Ανατολικού, με το βλέμμα του απενίζον επάνω από την βαθυκύανον απεραντοσύνη του ωκεανού τον γαλανόν ορίζοντα, έβλεπε τώρα ενώπιόν του ουχί τον Ατλαντικόν αλλά την εύανδρον Άνδρον, όπως αναδύεται εκ του Αρχιπελάγους...»
Ανδ. Εμπειρικός, «Ο Μέγας Ανατολικός», εκδ. Άγρα

Στη Χώρα δεν θα δεις καλώδια της ΔΕΗ. Είναι υπογειοποιημένα με τη δωρεά κάποιας εφοπλιστικής οικογένειας. Η αρχιτεκτονική είναι αστική, με πολλά νεοκλασικά αρχοντικά, κληρονομιά της πλούσιας εφοπλιστικής παράδοσης του νησιού. Τα σπίτια έχουν κεραμίδια κι όχι κυκλαδίτικες ταράτσες. Πραγματική βασίλισσα του Αιγαίου η Άνδρος με τα τόσα αρχοντόσπιτα που κουβαλούν ιστορίες με πολιτικό, καλλιτεχνικό, πολιτιστικό, κοινωνικό περιεχόμενο. Καπετανόσπιτα των εφοπλιστικών οικογενειών με ρόπτρα που αστραποβολούν στον ήλιο, προδίδοντας τη λάμψη του παρελθόντος. Τελευταία κάποιοι κάτοικοι μιμούνται το κυκλαδίτικο στυλ, ασβεστώνουν για παράδειγμα τις πλάκες στα πεζοδρόμια, ωστόσο το τοπίο είναι καθαρά αστικό. Εντύπωση κάνουν κι εδώ τα ονόματα των μεγάλων εφοπλιστικών οικογενειών σε πλατείες, δρόμους, προτομές,

Στο εσωτερικό της οικίας Καρυστινάκη
- Καραγάτσι ο χρόνος άφησε σχεδόν
ανέγγιχτα τα πάντα

επιγραφές, μουσεία και ευαγή ιδρύματα. Οι ανδριώτικες εφοπλιστικές οικογένειες Εμπειρικού, Γουλανδρή, Μωραΐτη και Πολέμη είναι πανταχού παρούσες. Αυτό δείχνει το ενδιαφέρον της πλοιοκτητικής εταιρείας για το προσωπικό και τον τόπο. Σαφώς και υπήρχε σχέση πατρωνίας, σχέσεις πατερναλιστικές, αλλά ταυτόχρονα υπήρχε και πατρική σύνδεση. Πράγματι, οι σχέσεις εφοπλιστών και πληρωμάτων ήταν πιο θερμές σε σύγκριση με τις σχέσεις εργοδοτών και εργαζομένων σε άλλα επαγγέλματα λόγω της κοινής καταγωγής και λόγω της ελληνικής ναυτικής παράδοσης, σύμφωνα με την οποία τα μέλη του πληρώματος ήταν από κοινού με τον καραβοκύρη μέτοχοι σε κάθε ταξίδι. Δυστυχώς, σήμερα τα πράγματα στη ναυτιλία έχουν αλλάξει δραματικά, καθώς οι πλοιοκτήτες πλέον προτιμούν φθηνά πληρώματα από άλλες χώρες, με αποτέλεσμα να κοπεί η πατροπαράδοτη σύνδεση και να απλώνεται απειλητικό το φάσμα της ανεργίας σε ένα επαγγελματικό πεδίο που στο παρελθόν παρουσίαζε ζηλευτή ακμή.

«Είναι τα βλέφαρά μου διάφανες αυλαίες.
Όταν τ' ανοίγω βλέπω εμπρός μου ό,τι κι αν τύχει.
Όταν τα κλείνω βλέπω εμπρός μου ό,τι ποθώ».
Ανδ. Εμπειρικός, «Διάφανες Αυλαίες», *Ενδοχώρα*

Στην Άνδρο ανέκαθεν υπήρχε πολιτισμός. Απόδειξη αποτελεί η κινηματογραφική αίθουσα και λέσχη, η μοναδική Καϊρειος βιβλιοθήκη, τα μουσεία, η Φιλαρμονική, η Χορωδία. Οι συναθροίσεις ανθρώπων είναι ο θεμέλιος λίθος για τη δημιουργία μιας κοινωνίας πολιτών με ενσυναίσθηση, αλληλεγγύη και αίσθημα του ανήκειν. Αυτό τον σκοπό εξυπηρετεί η περίφημη Λέσχη των Ανδρίων, ένα από τα παλαιότερα σωματεία της Άνδρου και μία από τις μακροβιότερες και προοδευτικότερες κοινωνικές λέσχες της Ελλάδας. Ιδρύθηκε εξ αρχής ως μικτή, ανδρών και γυναικών, το 1925 στη Χώρα της Άνδρου. Ακολουθώντας την ακμή της ανδρικής κοινωνίας ανέπτυξε πολλαπλή κοινωνική και πολιτιστική δράση. Σύμφωνα με

με το Καταστατικό της Λέσχης Ανδρίων σκοπός της είναι «η εδραίωση και ανάπτυξη των μεταξύ των μελών αυτής υπαρχουσών κοινωνικών σχέσεων, διά της εν τω καταστήματι της Λέσχης συνετεύξεως των μελών και της ψυχαγωγίας αυτών διά συλλογής εφημερίδων και περιοδικών συγγραμμάτων και βιβλιοθήκης, διά σφαιριστηρίου, ζατρικών και λοιπών ομοειδών παιχνιδιών, διά χορών και διά φιλολογικών και καλλιτεχνικών εσπερίδων». Πόσο προοδευτικά ακούγονται σήμερα όλα αυτά, αν σκεφτούμε ότι οι δραστηριότητες αυτές αφορούσαν σχεδόν αποκλειστικά τον γυναικείο πληθυσμό, καθώς οι άνδρες ήταν ξενιτεμένοι... Κι όμως είναι δηλωτικά της ανάγκης των γυναικών για κοινωνική ζωή, ώστε να αντιπαλέψουν την χρόνια ανδρική απουσία.

Η κινηματογραφική λέσχη της Άνδρου

Η κινηματογραφική λέσχη με δυο προβολές επιλεγμένων ταινιών την εβδομάδα, με αφιερώματα σε δημιουργούς και κινηματογραφικά φεστιβάλ, με μαθητικές προβολές, με ενεργά και δραστήρια μέλη, παίζει σπουδαίο ρόλο στο νησί. Την ίδρυσαν το 1995 μόνιμοι χειμερινοί κάτοικοι του νησιού, προσπαθώντας να καλύψουν το κενό ψυχαγωγίας κατά τη χειμερινή περίοδο. Βασίζεται στην εθελοντική προσφορά της ομάδας μελών. Συναντήσαμε δυο από τα μέλη της Λέσχης, τον Βαγγέλη Λουκίσια και την Έφη Ραπτάκη, και εντυπωσιαστήκαμε από τον ενθουσιασμό και τις δράσεις τους. Μια από αυτές είναι η προσπάθεια διάσωσης του παλιού οπτικοακουστικού αρχείου της Άνδρου. Επίσης τα μέλη της Λέσχης δημιουργούν ολιγόλεπτα ταινιάκια με θέμα τη ζωή στο νησί και τα προβάλλουν ως «Ανδρικά Επίκαιρα» πριν από την προβολή των προγραμματισμένων ταινιών. Όσο για το καλοκαίρι, ο πολιτισμό ανθεί, καθώς διοργανώνεται το Διεθνές φεστιβάλ Άνδρου υπό τη διεύθυνση του Παντελή Βούλγαρη στο νέο καλαίσθητο θέατρο της Χώρας, με

Στα «Σκαλάκια»,
ξεχωριστής
αισθητικής
ανδριώτικη
ταβέρνα της
Χαρίκλειας, ο
διάκοσμος θυρίζει
το σπίτι της
γιαγιάς

παραστάσεις ποικίλες. Θέατρο, μουσική, χορός και έναστρος ουρανός.

Η Καϊρείος βιβλιοθήκη

Στο νεοκλασικό αρχοντικό κτίριο της βιβλιοθήκης μάς ξενάγησε η αειθαλής κ. Ειρήνη Δάμπαση, αθλητικότητα, ψυχή της βιβλιοθήκης. Ο πατέρας της, φανατικός υπέρ του Καϊρη με φλογερές ομιλίες στον φιλολογικό όμιλο Παρνασσός, της κληροδότησε τον ζήλο για τη διάσωση του αρχαιακού υλικού τόσο για την Άνδρο όσο και για τα νησιά των Κυκλάδων. Σχεδόν 3.000 τόμοι από την ιδιωτική συλλογή του Θεόφιλου Καϊρη και 85.000 στο σύνολο βρίσκονται εδώ. Η Καϊρείος Βιβλιοθήκη έχει πάρει το όνομά της από τον Θεόφιλο Καϊρη, σπουδαίο διανοούμενο, ιερέα, φιλόσοφο και Φιλικό που κήρυξε την επανάσταση στην Άνδρο στις 10 Μαΐου 1821. Το πνευματικό του έργο κορυφώθηκε, όταν ίδρυσε στο νησί ανωτέρα σχολή στην οποία δίδαξε και ο ίδιος φιλοσοφία, φιλολογία, μαθηματικά και αστρονομία. Ωστόσο φυλακίστηκε ως αιρετικός το 1852 στις φυλακές της Σύρου. Η Καϊρείος Βιβλιοθήκη έχει μακρά παράδοση στην έκδοση και δημοσίευση επιστημονικών εργασιών, ενώ έχει συγκροτήσει ένα σύγχρονο εργαστήριο βιβλιοδεσίας και συντηρήσεων. Οι αίθουσες της βιβλιοθήκης είναι βγαλμένες από μίαν άλλη εποχή και μεταφέρουν την ατμόσφαιρα του παρελθόντος, καθώς πρόκειται για το αρχοντικό που δώρισε η οικογένεια Καμπάνη. Κατά την κυρία Ειρήνη η μεγάλη προσφορά της βιβλιοθήκης είναι ότι γυναίκες από τα χωριά έρχονται για να επιστρέψουν τα πολλά βιβλία που δανείζονται. Στη βιβλιοθήκη, αλλά και αλλού, βρήκαμε το καλαίσθητο περιοδικό Εύανδρος, την ετήσια ελεύθερη έκδοση της Άνδρου, μια έκδοση που δεν έχει καμία σχέση με τουριστικό οδηγό. Ξεφυλλίσαμε τα καλοδουλεμένα (τόσο σε λέξεις όσο και σε εικόνες) τεύχη του, με πρώτο αυτό του 2016, όπου παρουσιάζονται τα μυστικά του νησιού. Πρόκειται για έντυπο υψηλής αισθητικής, δίγλωσσο, στα ελληνικά και στα αγγλικά,

που αποκαλύπτει το κάλλος του νησιού, τους ανθρώπους του και τα έργα τους, τις συνθήκες και την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του τόπου. Το όλο εγχείρημα στηρίζεται στην εθελοντική προσφορά και στις χορηγίες.

Λεξιλόγιο Άνδρου

Ένας τόπος είναι και οι λέξεις του. Είναι ο τρόπος που οι κάτοικοί του επέλεξαν, για να εκφράσουν τις μυρωδιές τους, τις νοστιμιές τους, τα παρασκευάσματα του χεριού και της κουζίνας. Παρακάτω παραθέτουμε σύντομο λεξιλόγιο της Άνδρου, χρήσιμο οδηγό προς ναυτιλομένους με προορισμό την Άνδρο.

Αδράμια: Είναι τα λεπτά, άγρια σπαράγγια που φυτρώνουν στην Άνδρο.

Αιμασιές: Ξερολιθιές που συγκρατούν το χώμα σε πλαγιά, πεζούλες, αναβαθμίδες. Βολάκι και πετρωτή: Νοστιμότητα ανδριώτικα τυριά.

Κάπασος: Απόληξη της καμινάδας με ένα ανάποδο κιούπι. Οι παλιοί κάπασοι ήταν κιούπια μετρίου μεγέθους, τοποθετημένα ανάποδα, που τους έλειπε ο πάτος. Όταν ήθελαν να τα «σφραγίσουν», αν το οίκημα δεν ήταν σε χρήση, τα έκλειναν, τοποθετώντας μια βαριά πλατιά πέτρα πάνω τους.

Λούζα: Αλλαντικό από χοιρινό κρέας που μαρινάρεται σε κόκκινο κρασί, αρωματίζεται και καπνίζεται.

Παμπιλόνη: Ένα είδος φράπας, ο Γολιάθ των εσπεριδοειδών. Υπάρχει στην Άνδρο μόνο και γίνεται εξαιρετικό γλυκό του κουταλιού.

Πόντζι: Η ανδριώτικη εκδοχή του ρακόμελου με θυμαρίσιο μέλι.

Προβάσια: Άγρια χόρτα που συνοδεύουν συνήθως το ψάρι πλακί στον φούρνο.

Στήματα: Είναι οι μεγάλες πλάκες που παρεμβάλλονται σε όρθια θέση στο αρμολόι στις αιμασιές και όχι μόνον γλιτώνουν τους μάστορες από αρκετά μέτρα οριζοντίου κτισίματος, αλλά χρησιμεύουν και ως πόρτες. Αν τις μετατοπίσει ο βοσκός, μπορεί να βάλει και να βγάλει το κοπάδι από πολλές εισόδους. Λιτό, χρηστικό, αλλά και καλαίσθητο δημιούργημα. Από μακριά, μοιάζουν με ασπίδες πολεμιστών, όρθιες,

Ξεναγηση στο
νεοκλασικό κτίριο
της Καίρειου
βιβλιοθήκης από
την αειθαλή κ.
Ειρήνη Λάμπαση,
ψυχή της
βιβλιοθήκης

Ο Βαγγέλης Λουκιάσας, πανταχού παρών, ψυχή της Κινηματογραφικής Λέσχης του νησιού και όχι μόνο

ιστάμενες ενάντια στον εχθρό, όποιος και να είναι αυτός, ο αέρας, η βροχή, ο πανδαμάτωρ χρόνος. Αν κάποιο κομμάτι της ξερολιθιάς καταστρεφόταν, η ζημιά σταματούσε στο επόμενο στήμα. Μια αρχέγονη μορφή αγροτικής σοφίας.

Φουρνός: Ο φρύνος, το βατράχι που ζει έξω από το νερό. Φουρνούς, επίσης, αποκαλούν περιπαικτικά τους κοντόχοντρους ανθρώπους! Τους αγαπούσε πολύ ο Ανδρέας Εμπειρικός και κληροδότησε την αγάπη στον γιο του Λεωνίδα. Μπερτικόσα λέγεται στα αρβανίτικα.

Φρουτάλια ή φουρτάλια: Είναι η παραδοσιακή ομελέτα με λουκάνικα. Φουρτάλιες φτιάχνουν στην Άνδρο με ό,τι είναι διαθέσιμο, ανάλογα με την εποχή: κλωρά κουκιά, αγκινάρες, κρεμμύδια, κολοκύθια και λοιπά. Αλλά αυτό που πρέπει πάντα να περιέχει μια αξιοπρεπής παραδοσιακή φουρτάλια είναι τα ντόπια λουκάνικα ή και άλλα προϊόντα που υπάρχουν στην κουζίνα από τα χοιροσφάγια. Ιδανικός χώρος να την απολαύσει κανείς είναι τα «Σκαλάκια», η ξεχωριστής αισθητικής ανδριώτικη ταβέρνα της Χαρίκλειας.

Ταξιδευτής και επιστροφεύς ο ποιητής. Ταξιδευτές κι επιστροφεείς κι εμείς, καθώς η Άνδρος δεν εξαντλείται με μια μόνο επίσκεψη. Πάντα θα επιδιώκουμε λίγη ακόμη θάλασσα, είτε στο Βιτάλι είτε στο Συνετί, ακόμη λίγο αλάτι, ακόμη λίγη Άνδρο...

«Ακόμη λίγη θάλασσα, ακόμη λίγο αλάτι. Έπειτα θα 'θελα να κυλισθώ στην αμμουδιά μαζί σου».

Ανδ. Εμπειρικός, «Ο πλόκαμος της Αλταμίρας», Ενδοχώρα

Ευχαριστούμε την Κατερίνα Παπουτσιά για την υπέροχη φιλοξενία της στην αγροικία της Cottage in Vitali, έναν χώρο εξαιρετικά καλαίσθητο, ευφυή συνδυασμό του παραδοσιακού με το μοντέρνο, που απονέμει την απόλυτη αίσθηση ηρεμίας και γαλήνης.

Βιβλιογραφία

- *Η Άνδρος του Ανδρέα Εμπειρικού*, Εκδόσεις Αγρα (2009)
- *Εμπειρικός Λεωνίδα: Η Άνδρος στη βιογραφία και την προσωπική μυθολογία του Ανδρέα Εμπειρικού ή Από το προσωπικό στο οικουμενικό.*
- *Καραγάτση Μαρίνα, Διαδρομές στην Άνδρο του '70*, Εκδόσεις Αγρα

Συνδρομή Αλληλεγγύης

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΔΡΟΜΟΥ «ΣΧΕΔΙΑ»

«Η συμμετοχή μου στη “Συνδρομή Αλληλεγγύης” είναι η καλύτερη δουλειά που έχω κάνει. Οι ώρες που περνάς ετοιμάζοντας τις αποστολές των φακέλων, συμβάλλουν ώστε να έχεις ευχάριστες ενθύνες».

– Στάθης Παπαναστασίου
πωλητής της «σχεδίας», ετών 73

shedia
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΔΡΟΜΟΥ

Στοιχεία παραλήπτη

Όνοματεπώνυμο.....
Επωνυμία εταιρίας ή οργανισμού.....
Οδός και αριθμός.....
Περιοχή/Τ.Κ./Πόλη.....
Επάγγελμα.....
e-mail.....
Τηλέφωνο.....

Το κόστος της συνδρομής

6μηνη (έξι τεύχη)

- Εσωτερικού 20€
 Φοιτητές / Συνταξιούχοι 17€
 Εξωτερικού 46€

12μηνη (12 τεύχη)

- Εσωτερικού 40€
 Φοιτητές / Συνταξιούχοι 34€
 Εξωτερικού 95€

Τρόποι πληρωμής:

- κατάθεση στο λογαριασμό της Εθνικής:
ΔΙΟΓΕΝΗΣ Μ.Κ.Ο. Αρ. Λογαριασμού
IBAN GR63 0110 1460 0000 1462 0666 454
ΚΩΔ. SWIFT ΤΡΑΠΕΖΑΣ - BIC ETHNGRAAW
- κατάθεση στο λογαριασμό της Eurobank:
IBAN: GR80 0260 6300 0000 1020 1010 562
SWIFT CODE (BIC): ERBKGRAA

- Ταχυδρομική επιταγή που θα αποστείλετε στη διεύθυνση του περιοδικού, σε διαταγή ΔΙΟΓΕΝΗΣ Μ.Κ.Ο. Σε περίπτωση τραπεζικής κατάθεσης, η απόδειξη θα πρέπει να αποσταλεί με e-mail ή με ταχυδρομική επιστολή στα γραφεία του περιοδικού.

Νικίου 2
105 60 Αθήνα
(+30) 2130231220

Εγνατίας 117
546 35 Θεσ/νίκη
(+30) 2313 13605

info@shedia.gr

shedia.streetpaper

@_shedia

www.shedia.gr